

سندهای بدون شرح

اشاره

در این شماره از فصل نامه مطالعات تاریخی یازده سند کوتاه را می خوانید که عمدتاً فرمانهای «دفتر مخصوص شاهنشاهی» در مورد لقبهای محمدرضا پهلوی است. دوره زمانی این فرمانها به دهه ۵۴ - ۱۳۴۴ بازمی گردد و شروع آن زمانی است که در ۲۴ شهریور ۱۳۴۴ دو مجلس شورای ملی و سنا در نشست مشترکی لقب «آریامهر» را برای خطاب قرار دادن محمدرضا پهلوی تصویب کردند. گفته می شود واضح این واژه محمدمصدق کیا بوده است. همان کسی که برای احیای زبان ایران باستان می کوشید و مایل بود لقبای تازه ای در زبان فارسی به کار گرفته شود. کمتر از یک ماه پس از اعطای لقب آریامهر، شاه در دستورالعملی ضمن اینکه خواستار کاربرد لقب «شاهنشاه آریامهر» برای خود شد؛ همگان را از به کار بردن کلمه اعلی حضرت منع کرد. به دنبال پرسش وزیر فرهنگ و هنر (مهرداد پهلبد) که تکلیف تقدم و تأخر واژه آریامهر نسبت به «نام مبارک محمدرضا شاه پهلوی» را پرسیده بود؛ شاه دستور داد «محمدرضا شاهنشاه پهلوی آریامهر» در نامه ها و مراسم و... به کار رود و تأکید کرد برای فرامین از این جمله استفاده شود: «ما، محمدرضا پهلوی آریامهر شاهنشاه ایران». در سال ۱۳۴۹ شاه بار دیگر خواستار به کارگیری کلمه اعلی حضرت با یک واژه جدید دیگر شد و دستور داد «اعلی حضرت همایون محمدرضا پهلوی آریامهر شاهنشاه ایران»

عنوان کامل او باشد. در اوایل دهه پنجاه که تعبیر «شخص اول» نیز در محاورات و مطبوعات برای شاه به کار رفت، پس از تحقیقی که در ریشه این عنوان صورت گرفت، روشن شد که این تعبیر هم ترجمه است و هم حاجی میرزا آقاسی در مدت چهارده سال صدارت خود از آن استفاده می کرد. شاه نیز دستور داد از کاربرد «شخص اول» جلوگیری شود.

شماره کتاب: ۳۸۴۳

تاریخ خروج: ۴۴/۷/۱۳

دفتر مخصوص شاهنشاهی

جناب آقای هویدا نخست وزیر

بر حسب فرمان مطاع مبارک ملوکانه ابلاغ می نماید قدغن فرمائید به طور بخشنامه به کلیه وزارتخانه ها و مؤسسات دولتی ابلاغ صادر نمایند که از این به بعد عنوان مبارک شاهانه (شاهنشاه آریامهر) خواهد بود بدون لقب اعلیحضرت.

۲۸۸

رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مرکز ملی مطالعات علوم انسانی

شماره کتاب: ۴۰۱۰

تاریخ خروج: ۴۴/۷/۱۸

دفتر مخصوص شاهنشاهی

جناب آقای جواد بوشهری نایب رئیس جشنهای دوهزار و پانصد ساله شاهنشاهی ایران بر حسب فرمان مطاع مبارک ابلاغ می شود از این به بعد عنوان ذات مبارک ملوکانه در کلیه نوشتجات و نامه ها و غیره (شاهنشاه آریامهر) بدون ذکر اعلیحضرت خواهد بود قدغن فرمائید در امثال امر مطاع مبارک این عنوان را همیشه ملحوظ دارند.

رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی

شماره کتاب ۲۵۸	شماره قفسه ۳۰۱
جزوه دان ۳	پیوست
پرونده ۱۳	نام یا کنویس کننده

دفتر مخصوص شاهنشاهی
اداره

تاریخ خروج
۱۳۰۴ / ۷ / ۸

حساب: *معمولاً در صورت احتیاج*

حکومت شاه به برگ این سند از این سند خوانی است
بر برگ ملک و ملک زراعتی در مازندران (شهر اروم)
در آن برگ مخصوص خانه بعد از تاریخ برد
الیه، برگ عذر را باید ملاحظه
میرزا محمد باقر

شماره کتاب ۲۸۴۲	شماره قفسه
جزوه دان ۴	پیوست
پرونده ۳	نام یا کنویس کننده

دفتر مخصوص شاهنشاهی
اداره

تاریخ خروج
۱۳۰۴ / ۷ / ۱۳

حساب: *معمولاً در صورت احتیاج*

حکومت شاه به برگ ملک این سند در مازندران
ملک زراعتی در مازندران در برگ ۱۳۰۴
نام برگ از این برگ بعد از آن برگ
(شاهنشاهی ارومیه) خانه بعد از آن برگ
میرزا محمد باقر

شماره: ۴۶۸۴

تاریخ: ۱۳۴۴/۷/۲۴

وزارت فرهنگ و هنر

جناب آقای هیراد رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی

عطف به بخشنامه شماره ۲۷۷۲۴ - ۱۳۴۴/۷/۱۵ نخست وزیری، موضوع تقدیم عنوان خجسته «آریامهر» به پیشگاه ذات اقدس همایونی، به اطلاع می‌رساند:
در برخی موارد از جمله:

گشایش مؤسسات اعم از فرهنگی و غیره نام مبارک «محمدرضا شاه پهلوی» باید ذکر گردد و در این صورت تکلیف تقدیم و تأخر عنوان والای «آریامهر» روشن نیست.
وزیر فرهنگ و هنر. مهرداد پهلبد

۲۹۰

شمار کتاب: ۴۵۹۹

تاریخ خروج: ۴۴/۸/۹

دفتر مخصوص شاهنشاهی

جناب آقای پهلبد وزیر فرهنگ و هنر

در پاسخ مرقومه شماره ۴۶۸۴ موضوع تقدیم و تأخر عنوان خجسته آریامهر اجازه فرمودند ابلاغ شود که عنوان عبارت خواهد بود از (محمدرضا شاهنشاه پهلوی آریامهر) که در نامه‌ها و گشایش مؤسسات و غیره ذکر و به کار برده می‌شود.

رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی

شماره: ۱۱/۷۳۸۲

تاریخ: ۱۳۴۴/۸/۲۰

وزارت امور خارجه

ریاست محترم دفتر مخصوص شاهنشاهی

بطوریکه استحضار دارند فرامینی که به توشیح مبارک اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر

می رسد

با تأییدات خداوند متعال

ما محمدرضا پهلوی شاهنشاه ایران

شروع می شود و نظر به اینکه عنوان آریامهر در فرامین باید منظور گردد علیهذا خواهشمند است مراتب را به شرف عرض مبارک همایونی رسانده مقتضای رأی انور ملوکانه را در نحوه تهیه فرامین به وزارت امور خارجه امر به ابلاغ فرمایند.

از طرف وزیر امور خارجه

۲۹۲

امر فرمودند ما محمدرضا پهلوی آریامهر شاهنشاه ایران

امر فرمودند جواب داده شود

با تأییدات خداوند متعال

ما محمدرضا پهلوی آریامهر شاهنشاه ایران

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

شماره کلی نشریات
شماره ۱۱ / ۷۳۸۲
تاریخ ۱۳۴۴ / ۸ / ۲۰
پست

وزارت امور خارجه

رئاست محترم دفتر مخصوص شاهنشاهی

بطوریکه استحضار دارند فرامینی که توشیح مبارک اعلیحضرت همایون شاهنشاه

آریامهر میرسد

یا تائیدات خداوند تعالی

ما محمد رضا پهلوی شاهنشاه ایران

شروع میشود و نظریه اینکه عنوان آریامهر در فرامین باید منظور گردد دلیلهذا خواهشمند است مراتب را بشرف عرض مبارک همایونی رساند مقتضای رای انوریلوگانه راد زحمه

تهیه فرامین بوزارت امور خارجه امر با بلاغ فرمایند

از طرف وزیر امور خارجه

پروفسور شگاه علوم انسانی و بهداشت فریبگی
رئیس هیات مدیره انجمن علمی و پژوهشی
انجمن علمی و پژوهشی
انجمن علمی و پژوهشی

امروزه جواب داده شد

یا تائیدات خداوند تعالی

ما محمد رضا پهلوی آریامهر شاهنشاه ایران

شماره: ۶۵۹۲

تاریخ: ۴۴/۱۰/۱۹

دفتر مخصوص شاهنشاهی

جناب آقای قدس نخعی وزیر دربار شاهنشاهی

برحسب فرمان مطاع شاهانه عنوان ذات مقدس در کلیه نوشتجات و نامه‌ها و غیره (شاهنشاه آریامهر) بدون ذکر کلمه اعلیحضرت خواهد بود و عناوین فرامین که به توضیح ذات مقدس شاهانه می‌رسد به شرح زیر باید تهیه شود:

با تأییدات خداوند متعال

ما

محمد رضا پهلوی آریامهر شاهنشاه ایران

مراتب در تاریخ ۴۴/۹/۱ به جناب آقای نخست وزیر و وزارت امور خارجه هم ابلاغ شد. که به تمام وزارتخانه‌ها و دوائر دولتی اعلام دارند.

رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی

۲۹۴

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۸۲

وزیر علوم و فناوری

۹۵۹۲۱

جناب آقای قدس نخعی وزیر ریاست‌اشتهای

بر حسب فرمان مطاع شاهانه عنوان ذات مقدس در کلیه نوشتجات و نامه ها و غیره (شاهنشاه آریامهر) بدون ذکر کلمه اعلیحضرت خواهد بود و عناوین فرامین که خوشبخت ذات مقدس شاهانه میرسد بشیخ زیر باید تهیه شود :

کمال

بنا به ایندات خداوند متعال

یا

محنت رضا پهلوی آریامهر شاهنشاه ایران

مراتب در تاریخ ۱ / ۹ / ۴۴ به جناب آقای نخعی وزیر روزنامه ~~...~~

هم ابلاغ شد. ~~...~~ و ~~...~~

رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی

کمال جامع علوم انسانی

v

۱/۱

شماره: ۵۲۸۴/د

تاریخ: ۱۳۴۹/۶/۲۲

دربار شاهنشاهی

جناب آقای امیرعباس هویدا نخست وزیر

حسب الامر مطاع مبارک اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر مقرر است ابلاغ گردد که عنوان کامل ذات مقدس شاهانه (اعلیحضرت همایون محمدرضا پهلوی آریامهر شاهنشاه ایران) می باشد و در مواردی که ذکر نام ملوکانه ضروری نمی باشد (اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر) ذکر می گردد. در موقع عرض گزارش در پیشگاه مبارک شاهانه می توان کلمه شاهنشاه را به کار برد البته جراید و مجلات مستثنی از این امریه بوده و می توانند مانند گذشته عنوان شاهنشاه آریامهر را درج نمایند. در اجرای اوامر جهان مطاع مبارک همایونی متمنی است مراتب را به مقامات ذیربط ابلاغ فرمایند.

اسداله علم

وزیر دربار شاهنشاهی

رونوشت برای استحضار جناب آقای معینیان ریاست محترم دفتر مخصوص شاهنشاهی ایفاد می شود.

وزیر دربار شاهنشاهی

اسداله علم

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شماره _____
تاریخ _____
پوست _____

جناب آقای احمد عباس هویدا نخست وزیر

حسب الامر مطاع مبارک اعلیحضرت عالیجناب شاهنشاه آریامهر پسر است (بلاغ گرد دکه
عنوان الامر ذات مقدس شاهانه اعلیحضرت عالیجناب محمد رضا پهلوی آریامهر
شاهنشاه ایران امیاد شد و در مواردیکه ذکر تمام نامی ملوکانه ضروری میسازد اعلیحضرت
عالیجناب شاهنشاه آریامهر اذکر میگردد در موقع مرفی گزارشی در پیشگاه مبارک شاهانه
میفرمایند شاهنشاه عالیجنابان بزرگالته جوادید و محالته مستظرف از این امر بوده و
میفرمایند تا بعد از گذشت عنوان شاهنشاه آریامهر را در برچ نگارند در اجرای امر
جهان مطاع مبارک عالیجنابان متذکر است مراتب را به طامات ذریرط ابلاغ فرمائند

استداله علم

وزیردربار شاهنشاهی

۵۳۸۴

روز شنبه ۱۳۲۲/۱/۱۲
استحضار جناب آقای معینیان ریاست محترم دفتر مخصوص شاهنشاهی
ایفاد میشود

وزیردربار شاهنشاهی

Handwritten notes and signatures in Persian script, including a list of names and a date '۱۳۲۲/۱/۱۲'.

دفتر مخصوص شاهنشاهی
دبیرخانه
تاریخ ورود ۱۳۲۲/۱/۱۲
۱۵۰-۲۳

۹

دفتر مخصوص علیاحضرت شهبانوی ایران گزارش

در مورد عنوان «شخص اول» و تاریخچه آن در زبان فارسی و اینکه این اصطلاح از کی به وجود آمده است با بررسی مدارک و کتابها مراتب ذیل را به عرض می‌رساند:

عنوان «شخص اول» ترجمه: Le Premier Ministre فرانسه و یا The Prime Minister انگلیسی و به معنای نخست‌وزیر است.

این عنوان چنان که در نزد اهل تاریخ و زبان معلوم است و در کتابها نیز ذکر شده، از زمان صدارت حاجی میرزا آقاسی در ایران معمول گردیده و شیوع یافته است و در این خصوص در کتاب رجال ایران تألیف مهدی بامداد ج ۲، ص ۲۰۶ چنین آمده است:

«حاجی میرزا آقاسی در مدت چهارده سال صدارت خود فعال مایشأ و متنفذ در عقیده و اراده شاه بود و ملقب و مشهور به لقب «شخص اول» شد و صدارت را مادون شأن و مرتبه خود می‌دانست از این جهت مایل نبود بلکه غدغن هم نمود که کسی او را به عنوان صدراعظم خطاب و نام نبرد و فقط عنوان «شخص اول» برای خود برگزید.»

بنابراین چنان که ملاحظه می‌فرمایند عنوان «شخص اول» مخصوص صدور و رئیس الوزراءها بوده و هیچ وقت در مورد شاهنشاهان ایران به کار نمی‌رفته است زیرا عناوین مقام سلطنت در ایران معین و مشخص است و احتیاج به ترجمه از زبان‌های خارجی در میان نبود، و اینکه در زمان ما در روزنامه‌ها و مکاتبات و محاورات و کتابها در مورد مقام سلطنت عنوان «شخص اول» به کار می‌برند اشتباه محض و دون مقام سلطنت و شاهنشاه ایران می‌باشد. عنوان «بانوی اول» نیز که در کشورهای غربی فقط در مورد بانوان رؤسای جمهور به کار می‌رود، اخیراً در زبان فارسی و نوشته‌ها متداول گردیده است و البته استعمال آن در ردیف عناوین علیاحضرت شهبانوی ایران صحیح نیست و باید جدا از استعمال و شیوع آن جلوگیری گردد، مگر در مواردی که گفتگو در مورد بانوان رؤسای جمهور کشورهای بیگانه باشد.

کتاب
تاریخ
پنجت

کتابخانه مجلس شورای ملی ایران

گزارش

در مورد عنوان "شعر اول" و تاریخچه آن در زبان فارسی و اینکه این اصطلاح از کی به مورد آمده است با بررسی مدارک و کتابها مراتب ذیل را به عرض میسرانده:

عنوان * شخص اول * ترجمه: Premier Ministre
فرانسوی و یا The Prime Minister انگلیسی و معنای نخست وزیر است.

این عنوان چنانکه در نزد اهل تاریخ و زبان معلوم است در کتابها نیز مذکور شده و از زبان وزارت حاکم میرزا آقاسی در ایران معمول گردیده و شیخ یافته است و در این خصوص در کتاب رجال ایران تألیف میرزا باضاح ج ۲ ص ۲۰۶ چنین آمده است:

* حاکم میرزا آقاسی سردار چهارم سال وزارت خود شمال مایه* و مستظرف در عهده و اراده شاه بود و لقب و مشهور به لقب * شعر اول * شد و وزارت را مادیون تا این مرتبه خود برداشت از این جهت مایل نبود بلکه ظن هم نبود که کسی او را به عنوان سردار اعظم خطاب و نام نبرد و فقط عنوان * شعر اول * مگر خود برگزید *

بنابراین چنانکه ملاحظه می فرمایند عنوان * شعر اول * مخصوص صدر و رئیس الوزرا* ها بود و هیچوقت در مورد شاهنشاهان ایران بکار نمی رفته است زیرا تا این مقام سلطنت در ایران محین و مشعر است و احتیاج به ترجمه از زبان های خارجی در میان نبود و اینکه در زبان ما در روزنامه ها و مکاتبات و سایر جاها و کتابها در مورد مقام سلطنت عنوان * شعر اول * بکار می برند اشتباه محض و درین مورد در کتابخانه مجلس شورای ملی در دسترس است.

کتابخانه
مجلس شورای ملی

۲۹۹

رتال جامع علوم انسانی

مقام سلطنت و شاهنشاه ایران می باشد *

عنوان * بانوی اول * نیز که در کشور های فرس فقط در مورد بانوان رؤسای جمهور بکار می رود و اخیراً در زبان فارسی و نوشته ها متداول گردیده است و البته استعمال آن در ردیف عناوین علیا حضرت شیخ بانوی ایران صحیح نیست و باید از استعمال و شیوع آن جلوگیری گردد و مگر در مواردی که گفتگو در مورد بانوان رؤسای جمهور کشورهای بیگانه باشد *

شماره: ۶۵۳

تاریخ: ۵۳/۶/۲۱

دفتر مخصوص علیاحضرت شهبانوی ایران
محرمانه

جناب آقای معینان

ریاست دفتر مخصوص شاهنشاهی

گزارشی در مورد عنوان «شخص اول» و تاریخچه آن به عرض مبارک علیاحضرت شهبانوی ایران رسید، فرمودند، این گزارش به شرف عرض پیشگاه مبارک اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر برسد.

در اجرای اوامر صادره، عین گزارش مذکور به پیوست ایفاد می گردد، خواهشمند است اقدام لازم معمول فرمائید.

رئیس دفتر مخصوص علیاحضرت شهبانوی ایران

شماره: ۱- ۱۰۴/م

تاریخ: ۱۳۵۳/۷/۲۸

دفتر مخصوص شاهنشاهی

جناب آقای غلامرضا کیانپور

وزیر اطلاعات و جهانگردی

موضوع: بکار بردن عناوین شخص اول مملکت و بانوی اول کشور

حسب الامر مطاع مبارک ملوکانه ابلاغ می نماید که به کار بردن عناوین شخص اول و بانوی اول برای مقام شامخ سلطنت اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر و علیاحضرت شهبانوی ایران در نشریات و وسائل ارتباط جمعی در کشور شاهنشاهی بهیچ وجه صحیح نیست بنابراین وزارت اطلاعات و جهانگردی تذکر لازم بدهند و مراقبت نمایند که این قبیل عناوین مورد استفاده قرار نگیرد.

رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی

۱۳۵۳/۷/۲۸

رونوشت عطف به گزارش شماره ۶۵۳ مورخ ۵۳/۷/۲۱ برای جناب آقای کریم پاشا بهادری رئیس دفتر مخصوص علیاحضرت شهبانوی ایران ارسال می شود که مراتب را به شرف عرض معظم لها برسانند.

رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی

شماره: ۲۷-۲۰۰

تاریخ: ۱۳۵۴/۷/۲۶

دفتر مخصوص شاهنشاهی

جناب آقای امیرعباس هویدا نخست وزیر

موضوع: بکار بردن عناوین رسمی

اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر امر مقرر فرمودند ابلاغ شود که مقامات رسمی و اداری کشور ضمن سخنرانیها و گزارش های خود عناوین رسمی ملوکانه و علیاحضرت شهبانوی ایران و خاندان شاهنشاهی را که تصویب و ابلاغ شده است بکار برند و از به کار بردن عناوین و صفاتی غیر از این خودداری نمایند.

رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی

۱۳۵۴/۷/۲۶

رونوشت برای استحضار جناب آقای اسداله علم وزیر دربار شاهنشاهی ایفاد می گردد.

رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی

رونوشت برای استحضار جناب آقای هرمز قریب رئیس کل تشریفات شاهنشاهی ارسال می گردد.

رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

